

Til Finansdepartementet

Uavhengig uttalelse vedrørende Folketrygdfondets utforming og implementering av rammeverk for ansvarlig forvaltningsvirksomhet i Statens pensjonsfond Norge

1. Formål og rammer for attestasjonsoppdraget

1.1. Innledning

I samsvar med oppdragsavtalen mellom Folketrygdfondet og KPMG AS (heretter «KPMG») av 12. desember 2017 er det avtalt en ordning med årlige såkalte attestasjonsoppdrag. Det er lagt opp til at det på årlig basis blir etablert et særskilt mandat fra Finansdepartementet om temaet i det enkelte oppdrag.

For 2018 er attestasjonsoppdragets mandat gitt i Finansdepartementets brev av 27. juni 2018. Attestasjonsoppdraget skal omfatte en gjennomgang av utforming og implementering av Folketrygdfondets rammeverket for ansvarlig forvaltningsvirksomhet i Statens pensjonsfond Norge ("SPN"). Attestasjonsoppdraget skal utføres i henhold til (revidert) revisjonsstandard ISAE 3000 – "Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisjon av historisk økonomisk informasjon".

1.2. Folketrygdfondets ansvar

Folketrygdfondet skal i henhold til mandat for forvaltningen av SPN fastsatt av Finansdepartementet integrere arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet. Krav til dette arbeidet er gitt i mandatet § 2-1. Folketrygdfondet skal i den ansvarlige forvaltningsvirksomheten blant annet utforme og fastsette et bredt sett av prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet basert på anerkjente norske og internasjonale standarder, herunder Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES), FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierstyring og selskapsledelse og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Ved utformingen av prinsippene skal Folketrygdfondet vektlegge investeringsstrategien for SPN og at investeringsporteføljen har en lang tidshorisont. Prinsippene og bruken av virkemidler for å understøtte disse skal offentliggjøres.

1.3. KPMGs ansvar

Vårt ansvar er å gi Finansdepartementet betryggende, men ikke absolutt, sikkerhet for at Folketrygdfondet i forvaltningen av SPN

- har utformet prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet som er i tråd med de anerkjente norske og internasjonale standardene, NUES, FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierstyring og selskapsledelse og OECDs retningslinjer for flernasjonale

Offices in:

KPMG AS, a Norwegian limited liability company and member firm of the KPMG network of independent member firms affiliated with KPMG International Cooperative ("KPMG International"), a Swiss entity.

Statsautoriserte revisorer - medlemmer av Den norske Revisorforening

Oslo	Elverum	Mo i Rana	Stord
Alta	Finnsnes	Molde	Straume
Arendal	Hamar	Skien	Tromsø
Bergen	Haugesund	Sandefjord	Trondheim
Bodø	Knarvik	Sandnessjøen	Tynset
Drammen	Kristiansand	Stavanger	Ålesund

- selskaper og som tar hensyn til investeringsstrategien for SPN og fondets lange tidshorisont, og
- at Folketrygdfondets prinsipper som beskrevet over er implementert i forvaltningen av fondet.

Vi har vurdert utforming og implementering av Folketrygdfondets rammeverk for ansvarlig forvaltningsvirksomhet i SPN og har sammenholdt dette med målekriteriene beskrevet nedenfor.

Funn og konklusjon er basert på Folketrygdfondets risikostyring og kontroll slik det er utformet og implementert per i dag.

1.4. Krav til kvalitetskontroll

KPMG anvender International Standard on Quality Control 1 og opprettholder følgelig et omfattende kvalitetskontrollsystem, herunder dokumenterte retningslinjer og rutiner for etterlevelse av etiske krav, profesjonelle standarder og gjeldende lovmessige og regulatoriske krav.

1.5. Etterlevelse av krav til uavhengighet og andre etiske krav

Vi har utført oppdraget i samsvar med krav til uavhengighet og andre etiske krav i Code of Ethics for Professional Accountants utgitt av International Ethics Standards Board for Accountants, som bygger på grunnleggende prinsipper om integritet, objektivitet, profesjonell kompetanse og tilbørlig aktsomhet, konfidensialitet og profesjonell atferd.

1.6. Standarder og målekriterier

Vi er ikke kjent med at det finnes en enkeltstandard eller detaljerte målekriterier som kan brukes som grunnlag for attestasjonsoppdrag som dette.

Vi har derfor benyttet COSOs Internkontroll – et integrert rammeverk som ble utgitt i 2013 som et rammeverk for utforming, implementering og gjennomføring av internkontroll og for vurdering av internkontrollens effektivitet og vår egen erfaring med praksis innen bransjen.

Rammeverket omfatter overordnede komponenter i internkontrollen; kontrollmiljø, risikovurderinger, kontrollaktiviteter, informasjon og kommunikasjon, og oppfølging. Komponentene er videre definert i spesifikke prinsipper som er benyttet som målekriterier og dekker følgende:

- **Kontrollmiljø:** Et uavhengig styre sikrer utvikling og gjennomføring av internkontrollen, mens ledelsen etablerer strukturer, rapporteringslinjer og ansvar for å sikre at mål nås. Organisasjonen sikrer at kompetente medarbeidere som er opptatte av integritet og etiske verdier har ansvar for internkontrolloppgaver.
- **Risikovurderinger:** Organisasjonen definerer tydelige mål og identifiserer risikoer for å ikke nå dem, og vurderer risikoen for misligheter og endringer som kan få konsekvenser for internkontrollsystemet.
- **Kontrollaktiviteter:** Organisasjonen utarbeider kontrollaktiviteter, inklusiv tekniske, som reduserer risikoen for å ikke nå målene og som omfatter rutiner for implementering.
- **Informasjon og kommunikasjon:** Organisasjonen fremskaffer informasjon som støtter internkontrollen og kommuniserer relevant informasjon internt og eksternt.
- **Oppfølging:** Organisasjonen følger opp internkontrollkomponentene og sikrer at eventuelle mangler adresseres.

Vi har videre anvendt følgende norske og internasjonale standarder; NUES, FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierstyring og selskapsledelse og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper i vår vurdering.

Tilnærming og generelle målekriterier er vurdert i lys av virksomhetens kompleksitet og egenart.

1.7. Avgrensning av oppdraget

Vår gjennomgang omfatter kun en gjennomgang av utformingen og implementeringen av Folketrygdfondets prinsipper for arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet av SPN. Andre områder av Folketrygdfondets forvaltningsprinsipper faller utenfor denne gjennomgangen.

Vi utførte ingen handlinger knyttet til effektiviteten av kontrollene og gir følgelig ikke uttrykk for en mening om dette.

1.8. Arbeid utført

Vi har vurdert om prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet er utformet og implementert i samsvar med målekriteriene.

Et element vil være tilstrekkelig utformet dersom det enkeltvis, eller i kombinasjon med andre elementer, med rimelig grad av sikkerhet bidrar til å oppfylle det aktuelle målekriteriet.

Vi har etterspurt og mottatt en rekke dokumenter som beskriver Folketrygdfondets rammeverk for ansvarlig forvaltningsvirksomhet i SPN. Vi har gjennomgått styrende dokumenter og annet relevant skriftlig materiale av betydning for oppdraget. Disse dokumentene omfatter mandat, styrende dokumenter, strategi, retningslinjer, presentasjoner, møtereferater, analyser av selskapsstyring, miljømessige og samfunnsmessige (ESG) forhold og godkjenningsnotater mm. I tillegg har vi intervjuet ledere og ansatte i Folketrygdfondet for å få en bedre forståelse av utførelsen av arbeidet med utvikling, kommunikasjon og oppfølging av prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet i SPN.

Vi har sammenholdt de sentrale elementene i Folketrygdfondets utforming og implementering av prinsippene for ansvarlig forvaltningsvirksomhet av SPN og vurdert hvorvidt det i samsvar med målekriteriene er etablert og implementert

- overordnede strukturer, styringsprinsipper, definerte roller og ansvar og rapporteringslinjer
- prosesser og kontroller for identifisering, vurdering og oppfølging av risikoer for å ikke nå mål
- hensiktsmessige kontrollaktiviteter, inklusiv tekniske, for å redusere risikoen for å ikke nå mål og som omfatter rutiner for implementering
- prosesser for fremskaffing av informasjon og kommunikasjon internt og eksternt.

2. Folketrygdfondets prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet

Ansvarlig forvaltningsvirksomhet inngår som en integrert del av Folketrygdfondets investeringsanalyser, og det er en gjensidig sammenheng mellom ansvarlig forvaltning og aktiv forvaltning. Nedenfor omtales sentrale områder som har direkte relevans for utformingen og implementeringen av prinsippene for ansvarlig forvaltningsvirksomhet.

Kontrollmiljø

Folketrygdfondets styre har ansvaret for den operative forvaltningen av SPN i tråd med mandatet fra Finansdepartementet. Styret skal blant annet sørge for tilstrekkelig organisering av virksomheten og at den ansvarlige forvaltningsvirksomheten i SPN er i tråd med krav i mandatet fra departementet.

I henhold til mandatet fra Finansdepartementet for forvaltningen av Statens pensjonsfond Norge skal arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet integreres i forvaltningen av fondet, jf. §1-3.3:

"Folketrygdfondet skal integrere arbeidet med en ansvarlig forvaltningsvirksomhet i forvaltningen av SPN (...). God avkastning på lang sikt anses å avhenge av en

bærekraftig utvikling i økonomisk, miljømessig og samfunnsmessig forstand samt av velfungerende, legitime og effektive markeder"

Kravene til ansvarlig forvaltningsvirksomhet er spesifisert i kapittel 2 i mandatet fra Finansdepartementet og omfatter blant annet krav til at Folketrygdfondets prinsipper for arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet skal være i tråd med anerkjente norske og internasjonale standarder. Det spesifiseres at:

"Folketrygdfondet skal fastsette et bredt sett av prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet for investeringsporteføljen (...). Prinsippene skal baseres på hensynene til god selskapsstyring, miljø og samfunnsmessige forhold i forvaltningen i tråd med anerkjente prinsipper og standarder som Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse (NUES), FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierstyring og selskapsledelse og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper".

Videre skal Folketrygdfondet ved utformingen av prinsippene vektlegge investeringsstrategien for SPN og fondets lange tidshorison.

I tråd med mandatet fra Finansdepartementet fastsetter styret i Folketrygdfondet selskapets virksomhetsstrategi, en strategisk plan for forvaltningsvirksomheten, etiske retningslinjer, stillingsinstruks for administrerende direktør og prinsippene for ansvarlig forvaltningsvirksomhet. Prinsippene for ansvarlig forvaltningsvirksomhet refererer spesifikt til de nevnte norske og internasjonale standardene. Det er nedfelt i prinsippene at administrerende direktør har det overordnede ansvaret for at prinsippene implementeres og etterleves.

Administrasjonen har utarbeidet retningslinjer, utfyllende rutiner og prosessbeskrivelse for arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet samt sørger for at disse implementeres. Lederne for aksje- og renteporteføljeevdelingene har et ansvar for å integrere ansvarlig forvaltning i det daglige arbeidet. Retningslinjene og rutineene beskriver aktiviteter, roller og ansvar for å sikre målsettingen om ansvarlig forvaltningsvirksomhet i forbindelse med vurderingen av nye investeringer, samt prosessen for å følge opp eksisterende investeringer både på aksje- og rentesiden.

De styrende dokumentene er tydelige hva angår forventninger til vurderinger, analyser og aktiviteter og ansvarsforhold til integreringen av hensynet til miljø, samfunnsmessige forhold og selskapsstyring i investeringsvirksomheten.

Risikovurderinger

Finansdepartementet har i mandatet for forvaltningen av SPN fastsatt at målsettingen for Folketrygdfondets forvaltning av SPN er høyest mulig avkastning over tid innenfor de rammer som gjelder for forvaltningen, at Folketrygdfondet skal ha som overordnet målsetting i sin eierskapsutøvelse å sikre SPNs finansielle interesser og at arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet skal integreres. Folketrygdfondet har basert på dette fastsatt to delmål; avkastningen skal være bedre enn referanseindeksen fastsatt av Finansdepartementet, og forvaltningsvirksomheten skal bidra til den langsiktige verdiskapingen i selskapene og markedet gjennom aktivt og ansvarlig eierskap og utvikling av god praksis. Virksomheten legger derfor til grunn at ESG faktorer representerer en finansiell risiko og dekker ESG i det overordnede systemet over aktive risikoer. Videre utføres årlig en vesentlighetsanalyse av porteføljen og årlige hovedprioriteringer for den ansvarlige forvaltningsvirksomheten defineres.

Administrasjonen vurderer regelmessig hvorvidt det er grunnlag for endringer i styrets 'Prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet' og informerer styret om sin vurdering. I denne sammenheng vurderes blant annet utviklingstrekk innenfor ESG området i det nasjonale og internasjonale finansmarkedet og sentrale utviklingstrekk identifiseres som årlige fokusområder for Folketrygdfondet. For inneværende år ble anbefalingene fra Financial Stability Board's Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD), personvern og datasikkerhet, skraping av skip og rigger, og bærekraft i oppdrettssektoren identifisert som sentrale utviklingstrekk.

Kontrollaktiviteter

Folketrygdfondet har utarbeidet prinsipper og retningslinjer for arbeidet med ansvarlig forvaltningsvirksomhet som tar høyde for de ulike finansielle instrumentenes karakteristika. Karakteristikkene avgjør muligheten for påvirkning og dermed hvilke virkemidler som er hensiktsmessige: for eksempel har Folketrygdfondet størst påvirkning på selskaper i forkant av investeringer i obligasjoner, mens for aksjer har det større mulighet til å påvirke selskapene som eier.

Folketrygdfondet utfører analyser av selskapsstyring, miljømessige og samfunnsmessige forhold i forkant av aksjeinvesteringer og gjennom sin aktive eierskapsutøvelse. Dette er beskrevet i "Folketrygdfondets eierskapsutøvelser" som er fastsatt av administrerende direktør. Eierskapsutøvelsen skjer i form av løpende overvåking, direkte dialog med selskapenes ledelse og styre – både proaktivt og reaktivt etter hendelser – og ved å delta og stemme på generalforsamlinger, ved å delta i og gi innspill til valgkomitéer og som representant i andre selskapsorganer. Når det gjelder obligasjoner, har Folketrygdfondet i den senere tid styrket den aktive dialogen med selskapene vedrørende ESG. I tillegg er det etablert logging av obligasjoner det ikke er investert i grunnet negative ESG forhold for å kunne vurdere risikoeffekten dette har på porteføljen over tid, og som bakgrunnsinformasjon ved eventuelle fremtidige obligasjonsinvesteringer i et gitt selskap.

Informasjon og kommunikasjon

Folketrygdfondet innhenter relevant informasjon vedrørende ESG blant annet via MSCI, GES Investment Services, Bloomberg, og direkte fra selskapene det investeres i.

Internt i organisasjonen er det etablert møtepunkter på tvers av avdelingene og ESG analytikeren. Blant annet inkluderes ESG vurderingen i de årlige sektor- og selskapsanalysene, i forbindelse med utarbeidelse av notater for godkjenning av nye selskapsinvesteringer og forberedelser og gjennomføringer av møter med selskapenes ledelser og styre.

Administrasjonen informerer årlig styret vedrørende hovedpunkter fra arbeidet med ansvarlig forvaltning. Spesifikt dekker informasjonen aktiviteter som har vært særlig viktige i løpet av året, utviklingstrekk og dilemmaer innen den øvrige nasjonale og internasjonale ansvarlige investeringsarenaen som ansees å være sentrale å vurdere og prioriteringer for Folketrygdfondets arbeidet fremover.

Folketrygdfondet kan vise til stor grad av åpenhet ved at vesentlige styringsdokumenter, inklusiv prinsippene for ansvarlig forvaltningsvirksomhet og de interne etiske retningslinjer, er allment tilgjengelig på virksomhetens hjemmesider. Folketrygdfondet utgir også veiledningsdokumenter som beskriver deres prinsipielle forventninger til selskaper innenfor strategi, kapitalstruktur og finansielle mål, korrupsjon, lederlønnsordninger, klima, miljø og menneske- og arbeidstakerrettigheter. Veiledningsdokumentene er basert på FNs Global Compacts ti prinsipper og NUES. I tillegg rapporterer Folketrygdfondet utfyllende på informasjon vedrørende prinsipper, styring, utøvelse og kontroll av den ansvarlig forvaltningsvirksomheten i års- og eierrapporten, disse dokumentene er også offentlig tilgjengelig.

Oppfølging

Folketrygdfondet evaluerer løpende internkontrollkomponentene via dedikerte ressurser for operasjoner og risikostyring i tillegg til internrevisjon som utføres av uavhengig tredjepart. Internrevisjonen utfører revisjoner spesifikt rettet mot ansvarlig forvaltningsvirksomhet og korrigerende tiltak defineres og delegeres. Videre har virksomheten etablert rutiner for rapportering og registrering av hendelser.

Vår vurdering er basert på en helhetsforståelse av den dokumentasjonen og informasjonen vi har mottatt. Vi har vurdert de, for oss, viktigste sidene ved utformingen og implementeringen av Folketrygdfondets aktiviteter knyttet til ansvarlig forvaltning som var relevante for målekriteriene,

og vurdert om det forelå vesentlige avvik.

Våre vurderinger bygger på forståelsen vi fikk fra å gjennomgå dokumentasjonen som er spesifisert i vedlegget til denne uttalelsen og intervjuene, og fremgår dermed ikke nødvendigvis av dokumentasjonen alene.

3. Konklusjon

Vår mening er basert på forholdene som er beskrevet i denne uttalelsen. Kriteriene vi har brukt som grunnlag for vår mening er beskrevet i punkt 1.6. Vår mening er at Folketrygdfondet i forvaltningen av SPN i det alt vesentlige

- har utformet prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet i tråd med de anerkjente norske og internasjonale standardene, NUES, FNs Global Compact, OECDs retningslinjer for eierstyring og selskapsledelse og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper og som tar hensyn til investeringsstrategien for SPN og fondets lange tidshorison, og
- at Folketrygdfondets prinsipper som beskrevet over er implementert i forvaltningen av fondet.

Vi ønsker å påpeke at praksis og forventninger er i stadig utvikling og det er nødvendig at Folketrygdfondet opprettholder sitt fokus på å videreutvikle sin tilnærming til ansvarlige investeringer for å være i tråd med gjeldende utvikling.

Oppdraget omfatter ikke en vurdering av hvorvidt prinsippene for ansvarlig forvaltningsvirksomhet etterleves over tid. Vår konklusjon omfatter kun de områdene som defineres av målekriteriene.

Oslo, 17. desember 2018
KPMG AS

Geir Moen

Geir Moen
Statsautorisert revisor

Vedlegg: Rammeverk

Følgende rammeverk er vurdert å være vesentlig for Folketrygdfondets utforming og implementering av ansvarlig forvaltningsvirksomhet:

Styrende dokumenter fastsatt av Finansdepartementet:

- Lov om Folketrygdfondet av 29.6.2007
- Lov om Statens pensjonsfond av 21.12.2005
- Mandat for forvaltningen av SPN av 21.12.2010

Styrende dokumenter fastsatt av styret:

- Prinsipper for risikostyring, 25.10.18
- Prinsipper for ansvarlig forvaltningsvirksomhet, 08.12.16
- Strategisk plan for forvaltningen av statens pensjonsfond Norge, 14. desember 2017
- Virksomhetsstrategi
- Stillingsbeskrivelse for administrerende direktør
- Investeringsmandat statens pensjonsfond Norge (SPN), 14. juni 2018.
- Etske retningslinjer – herunder egenhandelsregler for ansatte, 26.10.17

Styrende dokumenter fastsatt av administrerende direktør:

- Retningslinje for arbeid med ansvarlig forvaltning, av adm.dir. 24.04.18
- Folketrygdfondets eierskapsutøvelse, adm.dir 24.04.2018

Andre dokumenter:

- Årsrapport og eierrapport 2017
- PRI RI Transparency Report T 2018 Norwegian Government Pension Fund Norway (Norwegian Ministry of Finance and Folketrygdfondet)
- Folketrygdfondets forventninger – veiledninger til selskapene om håndtering av selskapsstyring, miljø og samfunnsforhold.
- Styrenotat, Ansvarlig forvaltningsvirksomhet og eierskaps – og kreditorutøvelse, saksbilag 29/18
- Styrenotat, Ansvarlig forvaltningsvirksomhet og eierskaps – og kreditorutøvelse, vedlegg
- Hva betyr bærekraft for Folketrygdfondets investeringer?, Oslo Børs 17. januar 2018, Olaug Svarva
- Stillingsbeskrivelse direktør administrerende direktør
- Stillingsbeskrivelse direktør renter
- Stillingsbeskrivelse direktør aksjer
- Stillingsbeskrivelse analytiker ansvarlig investeringer
- Logg for eierskapsoppfølging
- Godkjenning av selskaper på egenkapitalsiden, Leder aksjer, 07.03.2018
- Ansvarlig forvaltning prosess og rutine, leder aksjer, 24.04.2018
- ESG Analyse av en norsk bank
- Notater for godkjenning av selskapene i 2016 - 2018
- Internrevisjon Folketrygdfondet, 02-2016 Ansvarlig forvaltningsvirksomhet, Deloitte
- Introduksjon til Folketrygdfondets veiledninger
- Folketrygdfondets forventninger, Veiledninger til selskapene om håndtering av selskapsstyring, miljø og samfunnsforhold.